

LES RAJOLES D'OFICIS

Fig. 9. Rajola d'oficis.
Barcelona, segona
meitat s. XVII.
Col·lecció particular,
Barcelona.

pectiva. Desconeixem encara si aquest fet és deliberat o si realment es deu a una manca d'ofici, però el cas és que és així.

I doncs, per què són majoritàriament elogiades? Habitualment ofereixen figures sòlides, potents. Sota els vestits dels personatges s'intueixen cossos robustos. Una vibrant policromia il·lumina aquestes figures fermament assentades. D'elles emana una mena d'alegria que no sabem si persegueix un propòsit concret o, simplement, correspon a una manera de fer que redunda involuntàriament en un expressionisme ferm i contundent. Aquestes rajoles,

9

anomenades més tard d'*arts i oficis*, tindran un llarg recorregut productiu de més de dues centúries, però només les primeres –i no totes– reflectiran aquesta mena de tensió i aquest cromatisme llampant i saturat. A partir de la seva anàlisi es pot dir que de la trentena d'autors identificats d'aquest període, només la quarta part assolixen l'excel·lència. A alguns d'ells corresponen les obres publicades aquí.

Som conscients que emetre judicis de valor en matèria d'estètica és una qüestió difícil i no exempta d'un fort component subjectiu i, per tant, qualificar les diverses obres i autors és un acte delicat. Però, probablement, la majoria d'experts estaria d'acord a distingir les obres excel·lents de les mediocres, perquè no tots els autors van treballar amb la mateixa cura ni

tenien les mateixes aptituds. En poques paraules, es podria dir que la majoria de rajoles d'*arts i oficis* artísticament no estan a l'altura del mite que han assolit, i seria bo desmitificar una mica la producció considerada d'una manera general, sens dubte sobrevalorada per circumstàncies complexes d'analitzar, com el fet que puguin ser simpàtiques, vistoses, gracioses o reflecteixin subjectes propers de la vida quotidiana. En efecte, en arribar el segle XVIII, tota aquella *contundència* inicial desapareix. Les rajoles poden estar ben fetes, els perfilats, acceptablement traçats i els colors, equilibrats i ben aconseguits, però els motius s'han tornat sentimentals i rutinaris. Els man-

ca aquell toc d'energia que tenien les rajoles de les primeres dècades. És cert que durant el segle XVIII les peces ofereixen més temàtica gremial, dins d'un context, potser, d'una major jerarquia en el treball, i també ho és que al segle XIX, després de la Revolució Francesa i de la Guerra de la Independència, els subjectes s'han tornat pobres i esllanguits, un reflex, possiblement, a part d'altres consideracions, de l'esgotament del cicle [1850-1860], fet que sempre incideix negativament en les produccions de llarga trajectòria.

Ens queden a les mans, però, uns quants centenars d'*oficis* excel·lents sorgits dels obradors barcelonins durant el segle XVII. Són el testimoni d'una producció probablement única en el seu gènere. ■

Els pedrenyals de transició, un invent català

XAVIER SALA I ARAGÓ

Expert en armes de foc catalanes i autor del llibre *Catalunya i les armes de prestigi*

Les primeres armes de foc mecàniques empraven el fregadís d'un mineral contra una roda d'acer per a obtenir les guspíres que inflamaven la pólvora. A Catalunya es qualificaven com a "pedrenyals". La invenció d'aquest mecanisme, eficient però complex, de moment s'atribueix a Itàlia, on s'ha trobat el document més antic, l'any 1509, que parla d'aquest sistema.

Durant el primer quart del mateix segle ja existien *pedrenyals* a Catalunya, on es troben abundoses referències escrites que mostren la proliferació d'aquestes armes preuades tant pels senyors com pels bandolers. Però el que aquí volem destacar és un "pany" o mecanisme ben diferent que s'anomenava "xispa" i que els estudiosos del segle XX van batejar encertadament com a "pedrenyal de transició" per trobar-se cronològicament situat entre el de roda i el de miquelet. Aquest sistema de transició català, a l'igual que altres invencions europees, acumula l'energia en una potent molla que, en prémer el gallet, provoca el colp i fregadís instantani en arc de circumferència d'un sílex contra una placa d'acer i que produeix les guspíres que encenen la pólvora.

ELS PEDRENYALS

Detall d'un pany anomenat de transició. Catalunya, mitjan s. XVII. © Col·lecció Planas, Sant Hilari Sacalm.

Pedrenyal anomenat de transició. Catalunya, mitjan s. XVII. Col·lecció particular.

ELS PEDRENYALS

Pedrenyal anomenat de transició. Ripoll, mitjan s. XVII. Museu Etnològic de Ripoll. Fotografia: Joan Toll- Miquel Pares.

En diversos documents de finals del segle XVI, ja es diferencien els 'pedrenyals' de les 'xispes'. Un indicador de l'antiga existència d'aquests darrers mecanismes és que almenys dues d'aquestes pistoles presenten, entre altres detalls, decoracions en relleu que es corresponen perfectament amb alguns exemplars de roda que daten de prop del 1600.

Els pedrenyals de transició presenten una configuració molt particular, exclusivament catalana, sovint amb canons llarguíssims i decoracions purament autòctones. Pensem que actualment no han arribat fins als nostres dies més de vint exemplars en tot el món, naturalment deixant de banda les reproduccions, mentre que durant molt de temps a cada vila hi havia hagut diversos mestres pedrenyalers, tot i que, per controlar-los millor, més tard van ser obligats a treballar localitzats en uns pocs centres: Ripoll, Barcelona, Manresa i Igualada, principalment.

Tant les armes de roda com les 'xispes' no van ser utilitzades pels exèrcits, sinó que formaven part de patrimoni particulars, per a la defensa, l'esport i el gust de posseir un bell i rar objecte, sobretot si es

tractava d'una arma d'alta qualitat mecànica i artística. Els pedrenyals, durant el segle XVI i primers anys del XVII, van esdevenir l'arma preferida dels bandolers, motiu pel qual la seva tinença estava durament penada, principalment si eren de canó llarg, ja que es podien amagar fàcilment sota la capa.

On són els poquíssims exemplars que han arribat fins als nostres dies? Una parella signada "VALLS" es troba al Tojhusmuseet de Copenhagen. Al Musée de l'Armée, de París, en tenen tres o quatre, molt importants, procedents de l'antiga col·lecció Estruc, de Barcelona, venuda a França a principis del segle passat. El Musée Militaire Vaudois, de Suïssa, posseeix una parella d'aquestes armes d'una qualitat i conservació extraordinàries. El Museu Etnogràfic de Ripoll pot exhibir un rar exemplar. En col·leccions particulars se'n poden comptar cinc o sis exemplars més. A la col·lecció d'armes antigues del Museu Militar de Montjuïc, a Barcelona, avui dispersat sense tenir en compte valors etnològics ni culturals, s'hi exposava un raríssim i llarg pedrenyal, tot decorat amb planxes cisellades, amb el punxó "DEOP" al pany. Com sabem, són famoses les generacions de

panyetaires ripollesos, que s'allarguen prop de tres segles, amb aquest cognom.

Actualment, si fem referència a les armes antigues en general, hem de considerar que són antiguitats, i que tant per la seva relació amb la història com pel seu valor etnogràfic i eventualment artístic, i també perquè ens mostren diferents tècniques avui perdudes, les hem de protegir com un dels elements més

elaborats i complexos sortits de les mans dels nostres avantpassats. Amagar o ignorar les armes antigues no respon a un problema de seguretat, sinó de desconeixement.

La fotografia de l'exemplar més llarg correspon al pedrenyal del Museu Etnogràfic de Ripoll i tant aquest exemplar com les altres pistoles pertanyen a mitjan segle XVII. ■

ELS PEDRENYALS

Pedrenyal anomenat de transició. Catalunya, mitjan s. XVII. Col·lecció particular.